

УДК [37.036:373.51]-058.5-058.65

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ УКРАЇНИ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ, ЗАСОБАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ

А. Ю. Бовт

У статті окреслено особливості сприйняття військових подій дітьми в контексті різних культур; обґрунтовано важливість застосування засобів національного культурного надбання в процесі естетичного виховання дітей, які постраждали від військового конфлікту в Україні, на прикладі країн, де таку практику вже було застосовано; визначено поняття культурної компетентності вчителя в процесі виховної діяльності.

Ключові слова: естетичне виховання, культура, військовий конфлікт, національне культурне надбання, культурна компетентність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Проблема естетичного виховання дітей, постраждалих від військових конфліктів, неодноразово підіймалася у світі наприкінці ХХ – початку ХХІ століття як місцевими волонтерами і активістами, так і найвпливовішими міжнародними організаціями. Наразі ця проблема стала нагальною і в Україні. Проте, кожна нація має свої уявлення про сутність військових подій, різні рівні та особливості сприйняття негативних наслідків пережитих конфліктів і шляхи їх подолання, оскільки кожна культура має свої неповторні риси, звичаї та традиції, набуті віками. Отже, на нашу думку, найбільш дієві та ефективні засоби естетичного виховання дітей, які пережили військовий конфлікт, слід шукати в національному культурному надбанні, національних цінностях, які передавалися з покоління в покоління і мають міцне життєдайне коріння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми народності в естетичному вихованні широко розглядалися такими видатними вітчизняними педагогами як С. Русова, В. Скугіна, Ю. Боров, О. Дорошенко, І. Зязюн, Л. Руденко, М. Стельмахович.

Неоціненний вклад в застосування принципів народності в процесі виховання дитини зробили В. Сухомлинський і К. Ушинський. Корифеї вітчизняної педагогічної думки наголошували на тому, що потенціал національного культурного здобутку є невичерпним, здатним до пробудження естетичних почуттів дитини, розвитку вміння сприймати та відчувати красу, виховання дитини в гармонії з оточуючим світом, в любові до рідної Батьківщини.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на те, що проблема народності в вихованні в цілому та в естетичному вихованні зокрема вже розглядалася багатьма видатними педагогами, роль засобів народної педагогіки в процесі естетичного виховання дітей, які стали жертвами військового конфлікту, ще не була висвітлена в сучасній науковій літературі.

Мета статті полягає у визначенні ролі та переваг культурного надбання народу в естетичному вихованні дітей України, які стали жертвами військового конфлікту, на прикладі інших країн світу.

Завданнями статті є ретельний аналіз вітчизняних та зарубіжних матеріалів з теми дослідження; розгляд особливостей сприйняття військових подій представниками різних культур, а також вивчення і обґрунтування ролі засобів національного культурного надбання для ефективного естетичного виховання дітей України, постраждалих від військового конфлікту.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Люди в різних культурних контекстах сприймають, розуміють і оцінюють події (навіть найбільш трагічні) по-різному. Традиційні й релігійні вірування, культурне середовище, політична ідеологія можуть значно впливати на особливості відчуття подій і одночасно сприяти відновленню психоемоційного стану дитини, якщо для цього створено сприятливі умови. Найчастіше сприйняття і реакції на ті чи інші події в багатьох культурах формуються колективно, а не індивідуально, з урахуванням традиційних культурних норм і практик. Саме тому в педагогічній практиці є важливим застосування засобів, які ґрунтуються на національному культурному надбанні. Для того, щоб допомогти дитині зберегти це надбання, а не зруйнувати його, вихователю або вчителю важливо зрозуміти і засвоїти ці засоби, щоб активно їх застосовувати в процесі виховної діяльності.

Для будь-якої дитини центральним аспектом відновлення від болісних переживань є розуміння і осмислення отриманого досвіду, сприйняття і так звана «обробка» почуттів і їх інтеграція у вигляді самосвідомості та певного сприйняття оточуючого світу крізь призму культурного середовища, яке оточує дитину [5, с. 16].

Всі культури містять в собі засоби боротьби з наслідками важких і травматичних подій. Нездатність зрозуміти це може призвести до застосування невідповідних, непотрібних або навіть шкідливих форм і засобів допомоги на основі досвіду інших, ймовірно, чужорідних, культурних контекстів. Найбільш корисні засоби виховання складаються з заходів, які будуються на місцевих традиціях і які зміцнюють знайомі механізми подолання наслідків пережитих подій.

Збереження культури і право на участь у культурному житті визнаються в якості невід'ємних прав людини. Культура дає дітям почуття самобутності й наступності поколінь. Вивчаючи цінності і традиції рідної культури, діти вчаться інтегруватися в суспільство. Культура визначає цінності, що належать до соціальної групи, а також правила і контроль, які забезпечують дотримання таких цінностей. Вона не є статичною, а постійно розвивається і адаптується до змін. Для того, щоб залишатися здоровим, суспільство повинно проводити зміни поступово, щоб різні аспекти культури розвивалися узгодженим і послідовним чином. Соціальні потрясіння, викликані військовими конфліктами і, як наслідок, переміщенням окремих осіб, сімей і громад можуть істотно вплинути на розвиток культури, навіть викликавши її занепад. Особливо важкою ситуацією стає для біженців, в результаті чого діти часто «втрачають» свою культуру набагато швидше, ніж дорослі. Першою втрачається рідна мова, а разом з нею життєво важлива частина дитячої ідентичності [8, с. 9-10].

Проте, оскільки людина є творцем та носієм культури, вона одночасно може сприяти її збереженню та передачі наступним поколінням, що є необхідним в умовах кризи в усіх сферах життя через військовий конфлікт.

Наприклад, волонтери міжнародної організації “Save the Children” (“Врятуємо дітей») в Швеції ретельно будували навчальну програму на основі культурних традицій і практик біженців з південного Судану та Кенії. Для цього було розроблено цілий ряд заходів: діти вигадували розповіді, складали вірші, розповідали і обговорювали мрії, співали традиційні пісні, танцювали народні танці, вивчали народне мистецтво та самі займалися активною творчою діяльністю. Незважаючи на

неодноразово пережиті травматичні події, небезпеку, страх і переселення, а також навіть розлучення з батьками, психосоціальне здоров'я цих дітей залишалося на диво добрим, про що свідчили моделі їхньої поведінки, якість міжособистісних відносин і успішність в школі [5, с. 20].

Дитина вже від самого народження починає знайомитися з національним культурним надбанням у формі колискових пісень матері. Завдяки цим пісням дитина відчуває спокій та безпеку – чого так не вистачає дітям, які провели багато часу під обстрілами. Як писав Василь Сухомлинський: «Лише пісня може розкрити красу душі народу. Мелодія і слово рідної пісні – це могутня виховна сила, яка розкриває перед дитиною народні ідеали і сподівання <...> Рідна пісня розкриває перед дітьми слово рідної мови як безцінне духовне багатство народу» [1, с. 194].

Рідна мова є ще одним важливим засобом естетичного виховання. Використання рідної мови в процесі як сімейного, так і шкільного виховання допомагає дітям пишатися мовою, яка їм близька і знайома з дитинства, підсилює почуття їхньої власної гідності, ідентичності і приналежності до певної нації. Використання рідного слова запобігає втраті унікального сприйняття світу, способу життя і системи знань [4, с. 18]. «Найважливішим засобом впливу на дитину, облагороджування її почуттів, душі, думок, переживань є краса та велич, сила та виразність рідного слова», – писав Василь Сухомлинський [1, с. 207].

З традиційною піснею нерозривно пов'язаний і традиційний танок. Танцювальні гуртки допомагають дитині не лише цікаво провести вільний час та відволіктися від неприємних спогадів, але й сприяють розкриттю почуттів дитини, вивільненню її переживань і втіленню їх у танці.

Для того, щоб краще зрозуміти народне мистецтво, дитину варто спочатку познайомити з природою рідного краю, рослинними та тваринними символами великої і малої Батьківщини, які знайшли своє відображення в народній творчості. Природа рідного краю є одним з основних джерел дитячого соціального і емоційного задоволення. Наприклад, під час роботи з дітьми з Кабулу (Афганістан) працівники міжнародної організації UNICEF зазначили, що стан навколишнього середовища, сади, квіти, дерева, парки, тварини, галявини для гри дуже важливі для почуття щастя дітей [2, с. 64]. Кожна країна має свій неповторний природний колорит, насичений різними барвами. Коли

дитина занурюється у світ рідної природи, то відчуває любов до рідної землі, прагнення берегти її та плекати її красу.

З природи дитина черпає натхнення для вивчення та створення зразків народного мистецтва: дерев'яних і різьблених виробів, писанок, вишитих сорочок та рушників, гончарних і плетених виробів, іграшок. Зокрема, народна іграшка має глибокий історичний і повчальний зміст, художню досконалість. Вона супроводжує дитину з ранніх літ, знайомить її з особливостями трудової діяльності, родинними стосунками, обрядами і звичаями рідного краю. Писанкарство та вишивання, окрім знайомства дитини з особливостями орнаментів різних регіонів України, виконує седативну функцію, допомагає дитині зосередитися на праці, відволіктися від негативних спогадів. Так само й інші види народного мистецтва допомагають не лише долучати дитину до традицій народних витворів, але й перешкоджають її зануренню в себе, свої болісні переживання. Коли дитина зайнята цікавою справою, вона не залишається наодинці зі своєю бідою.

Наприклад, у Шрі-Ланці існує багата традиція культурної діяльності, особливо на півночі і сході, які постраждали від громадянської війни 1983-2009 років. Це дало поштовх для розвитку місцевих ініціатив за участю молоді. Одним з перших культурних осередків став «Центр авторських видів мистецтва». Поступово подібних центрів ставало ще більше, оскільки було підтверджено важливість проведення культурних заходів для добробуту дітей та широкої громадськості.

Ще одним гарним прикладом такої організації у Шрі-Ланці є естетичне суспільство Аккагауа. Ця місцева організація, яка була створена в 1999 році, наразі налічує близько 600 членів у віці від 6 до 25 років, які беруть участь в різних культурних заходах, включаючи образотворче мистецтво, традиційну тамільську музику і танці та театральні постанови. Учасники регулярно виступають перед місцевою публікою та презентують результати своєї діяльності на різних виставках. Така діяльність допомагає дітям не втрачати спадкоємність рідної культури [6, с. 55-56].

В одній з гімназій Луганської області діє клас-музей «Світлиця», який містить значну експозицію етнографічного матеріалу: вироби народного декоративно-прикладного мистецтва, знаряддя праці, інформацію про побут українців різних регіонів. В цьому класі проходять заняття з української мови та літератури, тобто відбувається повне занурення дитини в культурне середовище рідної країни, що має

позитивний вплив на формування почуттів патріотизму, любові до Батьківщини та відчуття приналежності до певної нації і самоідентичності.

За таких умов важливою вимогою до вихователя або вчителя є наявність культурної компетентності. На думку Н. Бірмана, культурна компетентність визначається як здатність навчальних програм передбачати надання освітніх послуг такими шляхами, які є прийнятними, цікавими і ефективними в певному культурному контексті [3, с. 12]. В свою чергу П. Педерсен застерігає від так званого культурного інкапсулювання – тобто наявності певної сукупності культурних уявлень без урахування історичних передумов або більш широкого культурного фону [7, с. 488]. За умов виховання постраждалих від військового конфлікту дітей деякі вчені сформулювали один з ключових аспектів культурної компетентності – розуміння трактування в певній культурі такого поняття як добробут, особливостей шляхів боротьби зі стресом і гармонійного розвитку в етнокультурній групі.

Розуміння місцевих поглядів, пов'язаних з розвитком людського потенціалу, і соціальних очікувань забезпечують важливий контекст для розуміння психосоціальних проблем дітей, що може допомогти запобігти серйозним непорозумінням. Розвиток культурно компетентного підходу до виховання догляду за дітьми, постраждалими від військового конфлікту, тягне за собою більше, ніж збір «фактів» про традиції, звичаї і вірування будь-якої етнічної групи. Окрім того, вихователь чи вчитель має демонструвати повагу і відкритість до культурних і релігійних переконань вихованця, інакше будь-які дії будуть неефективними [9, с. 47-48].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у поданій статті ми розглянули особливості сприйняття військових конфліктів представниками різних культур, обґрунтували важливу роль використання засобів національного культурного надбання під час виховання дітей, які постраждали від військового конфлікту, навели приклади успішного застосування таких практик в різних країнах світу та в Україні зокрема і окреслили сутність і складові культурної компетентності вчителя або вихователя для успішного застосування поданих засобів. В майбутньому ми плануємо розглядати інші форми і засоби для здійснення ефективного естетичного виховання дітей, які постраждали від військового конфлікту в Україні.

Література

1. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинский. – [8-е изд.] – К. : Рад. шк., 1984. – 288 с.
2. Berry, J. Nasiry, F., Fazili, A. The Children of Kabul. Discussions with Afghan Families / J. Berry, F. Nasiry, A. Fazili, etc. – Save the Children, 2003. – 88 p.
3. Birman, D., Ho, J., Pulley, E. Mental Health Interventions for Refugee Children in Resettlement / D. Birman, J. Ho, E. Pulley. – Washington, DC: National Child Traumatic Stress Network, 2005. – 32 p.
4. Bush, K., Saltarelli, D. The Two Faces of Education in Ethnic Conflict. Towards a Peacebuilding Education for Children / K. Bush, D. Saltarelli. – Florence: UNICEF, 2000. – 54 p.
5. Foundations Working with Children: Actions for Rights of Children (ARC). – UNHCR. – Revision Version 01/01. – 83 p.
6. Hart, J. Children & Armed Conflict in Sri Lanka / J. Hart. – Oxford: Refugee Studies Centre, 2000. – 71 p.
7. Pedersen, P.B. Cross-cultural Counseling: Developing Culture-centered Interactions / P.B. Petersen // Handbook of Racial and Ethnic Minority Psychology. – 2003. – pp. 487-503
8. Refugee Children. Guidelines on Protection and Care. – Geneva: UNHCR, 2001. – 76 p.
9. Resilience & Recovery after War: Refugee Children and Families in the United States. – Washington, DC: American Psychological Association, 2010. – 96 p.

**ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ УКРАИНЫ,
ПОСТРАДАВШИХ ОТ ВОЕННОГО КОНФЛИКТА,
СРЕДСТВАМИ НАЦИОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО
ДОСТОЯНИЯ**

А.Ю. Бовт

В статье обозначены особенности восприятия военных событий детьми в контексте различных культур; обоснована важность применения средств национального культурного достояния в процессе эстетического воспитания детей, пострадавших от военного конфликта в Украине на примере стран, где такая практика уже была применена; дано определение понятию культурной компетентности учителя в процессе воспитательной деятельности.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, культура, военный конфликт, национальное культурное достояние, культурная компетентность.

**AESTHETIC EDUCATION OF WAR-AFFECTED CHILDREN OF
UKRAINE BY MEANS OF NATIONAL CULTURAL HERITAGE**

A.Yu. Bovt

The article outlines the features of perception of military events by children in different cultural contexts; proves the importance of implementation of the national cultural heritage in the aesthetic education of war-affected children in Ukraine using the examples of other countries, where such practice has already been used; gives the meaning of the notion of cultural competence of teacher during educational activity.

Keywords: aesthetic education, culture, military conflict, national cultural heritage, cultural competence.

Бовт Альона Юріївна – аспірант кафедри педагогіки, перекладач відділу міжнародних проєктів і програм Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). , E-mail: alena-bovt@yandex.ua

Bovt Alona Yuriivna – Postgraduate Student of the Chair of Pedagogic, translator of the International Projects and Programs Department of Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: alena-bovt@yandex.ua

УДК 796.077.5

**СПОРТИВНО-ОРІЄНТОВАНЕ ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ
ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
СТУДЕНТІВ**

Т. С. Брюханова, В. Г. Лосік

У статті обґрунтовано, що залучення студентів до занять одним або декількома видами спорту є перспективним засобом до формування спортивної культури та здорового способу життя.

Ключові слова: спортивна культура, інноваційні процеси, мотивація, здоровий спосіб життя.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Стан здоров'я сучасних студентів вимагає вирішення питання щодо формування стійкої потреби до занять фізичною культурою та спортом. І в процесі